

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARI O'QUVCHILARIDA MILLIY KUY-QO'SHIQLAR IJRO ETISH MALAKASINI SHAKLLANTIRISH

Mahamadjonov Ozodbek Abdullajon o'g'li
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7393084>

Annotatsiya: Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarining yosh xususiyatlaridan kelib chiqib, ularning qo'shiq aytib, kuy chalishida, umumiy va musiqani rivojlanishlarida, ularning "ijrochiligi" ni qanday tushunmoq kerak? - degan va shunga o'xshash boshqa savollar musiqa o'qituvchisidan o'z kasbiy faoliyatiga munosabatda bo'lishni talab qiladi.

Kalit so'zlar: «Musiqa idrok psixologiyasi», «musiqa madaniyati», "mening o'g'rigina bolam", kinetik, sensor.

Kirish: O'quvchilarda musiqiy madaniyatni shakllantirish bo'yicha ko'plab nazariy va amaliy - tavsifdagi xarakterdagi tadqiqotlar olib borilgan. Ye.V. Nazaykinskiy o'zining «Musiqa idrok psixologiyasi» kitobida individning tafakkuri, sensor (ko'rish, eshitish, his qilish) va kinetik (motor-harakat) hissiyot turlari va hayotiy tajribasi orasida aloqa mavjudligi qayd qilingan. Muallifning fikriga ko'ra, ushbu o'zaro aloqalar orqali tinglovchi va ijro etilayotgan asar o'rtasida psixologik aloqa o'rnatiladi. Shuning uchun ham o'quv-tarbiya jarayoniga majmuaviy va tizimli yondashuv zaruriyati hozirgi musiqa pedagogikasining dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Ya'ni, pedagog doim ko'tarinki ruhda bo'lishi, istalgan vaqtda o'z emotsional ko'tarinki kayfiyatini bolalarga o'tkaza olishi kerak. Bunda ko'p narsa o'qituvchining hayotiy tajribasiga, kuzatuvchanligiga, musiqaviy bilimlariga ham bog'liqdir. Darslar ham pedagogning aynan shu sifatlariga, ya'ni uning tashabbuskorligi, ijodkorligiga tayanadi. O'qituvchi o'quv dasturi mazmunining o'quv-tarbiyaviy zaruriyatdan kelib chiqqan holda o'zgarishlar kiritish mumkin. Bu o'zgarishlar esa uning shaxsiy ijobiy tajribasidan kelib chiqishi, buning uchun esa musiqa o'zining barcha hayoti aloqalari va namoyishlariga ko'ra o'qituvchini harakatlantiruvchi kuchga aylanmog'i kerak. Bugungi kunda mamlakatimizda 500 dan ortiq bolalar xor studiyalari mavjud bo'lib, ularning soni tobora ortib bormoqda. Ular o'quvchilarda qobiliyatlar rivojlanishiga poydevor yaratib, dunyoqarash, axloq va ma'naviy ehtiyojlarni shakllantirishi zarur.

Keyingi yillarda umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarida abstrakt tafakkurni rivojlantirishga e'tibor kuchayib, o'quv jarayonining tarbiyaviy jihatiga ahamiyat bir oz susaymoqda. Bu ayniqsa, «Musiqa madaniyati» predmetida yaqqol ko'zga tashlanmoqda. Haftada bir dars (45 daqiqa), uning 7-

singacha davom etishi va ba'zi hollarda maktab tadbirlariga qo'shib yuborilishi o'quvchilarni musiqaviy tarbiyalashni yuqori darajaga ko'tarishga to'sqinlik qilmoqda. Bunday sharoitda o'quvchilarni musiqa olamiga olib kirish, jalb qilish qiyin. Musiqaviy kunikmalarni shakllantirish esa musiqani idrok qilish va ijro etishga doir ayrim harakatlarni qayta - qayta takrorlashni taqozo qiladi. Mashq va harakatlarning mohiyatini chuqur anglash uchun ular erkin, badiiy-ijodiy darajada bajarilishi kerak. Tajribalar shuni ko'rsatmoqdaki, musiqa darslarining ko'paytirilishi o'quvchilarni toliqtirmaydi, aksincha, ulardagi charchoqni emotsional-qiziqarli vaziyatlar tashkil qilish orqali tarqatishga xizmat qiladi. Ijodiy-bilish faoliyatida o'quvchilarning muhim axloqiy-ma'naviy sifatlari shakllanib, ma'naviy xayotining tarkibiy qismiga aylana borada. Me'yoriy hujjatlarda o'qituvchining yuqoridagi vazifalarni amalga oshirishdagi roli aniq belgilab berilgan.

Hammanizga ma'lumki, boshlang'ich sinflarning "O'qish kitobi" darsligida turli janrdagi badiiy asarlar bor. Badiiy asarda esa hayot obrazlar orqali aks ettiriladi. Uning markazida inson, uning tabiat va jamiyatga munosabati turadi. Badiiy asarda borliqni, voqelikni obrazlar vositasida tasvirlash, ob'ektiv mazmun va sub'ektiv bahoni aniq materialda berish haqidagi qoidalar metodika uchun katta nazariy-amaliy ahamiyatga ega. Har xil janrdagi badiiy asar ustida ishlash murakkab jarayon bo'lib o'qituvchi o'qish darslarining ta'lim-tarbiyaviy vazifalari badiiy asaming o'ziga xos xususiyatlari va o'quvchilarning tayyorgarligini hisobga olishni taqozo qiladi. Badiiy asarda barcha komponentlar o'zaro bog'langan bo'ladi. Asarda obrazlar rivojlanib boradi. Voqealar rivojlanib borgan sari qaxramonlarning yangi- yangi tomonlari ochila boradi. Bu xususiyatlari asar ustida ishlashda uni yaxlit o'qishni, idrok etishni, ya'ni sintezni talab qiladi. Respublikamiz mustaqillikka erishgandan so'ng boshlang'ich sinflar uchun yangi dastur va darsliklar yaratildi.

O'quvchilar V sinfda G'afur G'ulomning she'rlari hamda "Mening o'g'rigina bolam" hikoyasini o'qish, o'rganish bilan unda tarixiy voqea aks ettirilganini ko'radilar. She'rda tasvirlangan voqeani o'quvchilar 7-sinf tarix darsi orqali bilib oladilar. Bu esa hikoya tahlilini tarixiy dalillarga bog'lab o'tkazishga imkon beradi. Bu, o'z navbatida, hikoyada ifodalangan fikr, g'oyani chuqur anglashni ta'minlabgina qolmay, darsda ko'rgazmalilik vazifasini ham bajaradi.

Yuqorida takidlab o'tganimiz o'qish darslari hikoya o'qish bu bolaning fikrlash olamini kengaytiradi. qolaversa ko'p kitob o'qish, turli sherlarni yod olish bolaning nutq jarayoni shakllanishida kuy qo'shiqlar kuylashida yetarli samara beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirqosimova M. O'quvchilarda adabiy tahlil malakasini shakllantirish va takomillashtirish asoslari. T., Fan, 2006.
2. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitishning ilmiy nazariy asoslari. T.: O'qituvchi, 1996.
3. Ma'qulova B. va boshqalar. Boshlang'ich sinflarda o'qish mashg'ulotlari. T., «O'qituvchi», 1999- yil
4. Ikromova R. Grammatika, imlo va nutq o'stirishdan tarqatma materiallar. T., «O'qituvchi», 2003- yil.
5. www.hozir.org